

Utrata, Irmina

"Zawód lekarza na ziemiach polskich w XIX i XX w.", pod red. B. Urbanek, Warszawa 2009 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 16/1 - 2, 253-256

2009 2010

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

Zawód lekarza na ziemiach polskich w XIX i XX wieku.
Z serii: *Zawody medyczne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku.*
Pod red. B. Urbanek. wyd. przez ŚUM i IHN PAN,
Warszawa 2009, ss. 520 s. tab., il.
(Irmiona Utrata)

Z prawdziwą przyjemnością polecam książkę wydaną pod redakcją dr hab. Bożeny Urbanek, pracownika Śląskiego Uniwersytetu Medycznego i Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie omawiającą kształtowanie się zawodu lekarza na ziemiach polskich na przestrzeni dwóch stuleci. Prezentowana pozycja ukazała się w ramach serii „Zawody medyczne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku”, wydawanej od 2003 r. – ostatnio przez Oficynę Wydawniczą ASPRA-JR w Warszawie.

Książka jest owocem zbiorowego autorstwa, powstała jako plon Konferencji IHN PAN pt. *Zawód lekarza na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, mającej miejsce w sali konferencyjnej Naczelnej Izby Lekarskiej w Warszawie 3 grudnia 2009 roku i jest jakby jej ukoronowaniem.

Książka ma 520 stron, zawiera 26 rozdziałów. Mimo, iż każdy z nich dotyczy konkretnego zagadnienia, całość jest spójna i oddaje pełny obraz tworzącego się zawodu lekarza.

Pierwsze dwa rozdziały opisują rozwój środowisk lekarskich na przestrzeni XIX i XX wieku. Rozpoczynający rozdział autorstwa Anity Magowskiej pokazuje pracę lekarzy na Wileńszczyźnie, rolę Uniwersytetu Wileńskiego w rozwoju medycyny i opieki zdrowotnej na Kresach Północno-Wschodnich. Drugi, Walentyny Krystyny Korpalskiej omawia kształtowanie się polskiej inteligencji w rejencji bydgoskiej, pod zaborem pruskim. Ukazuje cały proces kształcenia aż do uzyskania tytułu doktora medycyny w Wielkim Księstwie Poznańskim. Z tej przyczyny ubiegający się o tytuł doktora, wybierali uniwersytety we Wrocławiu, Berlinie, Królewcu czy Greifswaldzie.

Kolejny rozdział Bożeny Urbanek *Specjaliści w Królestwie Polskim w II poł. XIX wieku do czasów I wojny światowej w doniesieniach pol-*

skiej prasy medycznej (ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy) przybliży problem „braku specjalistów”, zwłaszcza chirurgów. Autorka ukazuje krystalizowanie się nowych dziedzin lekarskich: okulistyki, ginekologii, pediatrii, dermatologii czy laryngologii. Przedstawia pojawiającą się potrzebę otwierania specjalistycznych placówek, ambulatoriów, szpitali z profilowanymi oddziałami.

Spora część prezentowanych w książce rozdziałów poświęcona jest sylwetkom lekarzy różnych grup zawodowych: cywilnych, wojskowych, szkolnych czy akademickich. Andrzej Fechner w swoim rozdziale przedstawił działalność lekarzy wojskowych armii II Rzeczypospolitej (1921–1939), ich kształcenie, uzyskane specjalizacje.

Robert Gawkowski pisząc o *Lekarzach akademickich w służbie sportu w 20-leciu międzywojennym* poruszył natomiast bardzo istotne zagadnienie – rolę kultury fizycznej w aspekcie zdrowia. Z poznawczego punktu widzenia na uwagę zasługuje również artykuł Marcina Leśniewskiego pt. *Akademickie środowisko Wilna II połowy XX wieku*. Znajdziemy tu informacje o powołaniu Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, o jego strukturze oraz działalności Wydziału Lekarskiego. W zakończeniu autor podkreśla wpływ absolwentów Wydziału Lekarskiego USB na kształtowanie się polskiego środowiska lekarskiego po II wojnie światowej.

Kolejny rozdział to interesujące studium Joanny Majchrzyk-Mikuły dostarczające nam wiedzy o początkach organizowania higieny szkolnej, kierunkach rozwoju i roli lekarzy oraz higienistek szkolnych. Podobną tematykę przybliżyła praca Grzegorza Marta pt. *Metody i narzędzia propagandy higieny międzywojnia*. Znajdziemy tu opis sposobów, metod oraz środków propagandy w rozpowszechnianiu zasad higieny wśród społeczeństwa. Autor opisuje nowe zadania lekarzy praktyków oraz higienistów związane ze zmianą świadomości społeczeństwa w zakresie przestrzegania zasad higieny. Dopełnieniem tematu opieki zdrowotnej jest artykuł Małgorzaty Marcysiak, obrazujący opiekę lekarską w województwie lwowskim od 1929 do 1939 roku. Liczne dane, na które powołuje się autorka, wskazują na znaczną poprawę polityki sanitarnej w okresie omawianego dziesięciolecia. Zwiększała się liczba ośrodków zdrowia, w których coraz częściej pracowali lekarze higieniści, pielęgniarki społeczne i kontrolerzy sanitarni.

W recenzowanej książce znajdziemy też rozdziały poświęcone pracy zawodowej oraz karierom naukowym pierwszych kobiet lekarzy. Profesja lekarza w XIX wieku zdominowana była przez mężczyzn. Dostęp kobiet do edukacji w zawodzie lekarza zarówno w kulturze europejskiej jak i polskiej był bardzo utrudniony. Maria E. Kempa w rozdziale *Kobiety lekarzami* opisuje prekursorki tego zawodu, ich niełatwy start

związany nie tylko z trudami nauki, ale też walką ze stereotypami. Kobiety coraz częściej podejmowały pracę w nowych dziedzinach medycyny, jak np. dermatologia. Tematyce tej poświęcony jest rozdział Ewy Szmaj pt. *Pierwsze kobiety – dermatolodzy zainteresowane sprawami kosmetyki na ziemiach polskich*. W okresie dwudziestolecia międzywojennego sprawy higieny, dbałości o wygląd i pielęgnacji ciała nabierały coraz większego znaczenia, stąd też obecność dermatologii i kobiet pracujących w tej dziedzinie.

W opracowaniu omówiono również zagadnienie kształtowania się warunków pracy, opisano urządzenia oraz wyposażenia sal operacyjnych warszawskich szpitali. Zagadnienie to przybliżyła nam Anna Marek w rozdziale *Urządzenie i wyposażenie sal operacyjnych w szpitalach warszawskich od początku XIX wieku do 1939 r.* Autorka w ciekawej formie ukazuje przeobrażenia, jakie dokonały się w budowie sal zabiegowych i operacyjnych, wyposażeniu ich w narzędzia zwłaszcza chirurgiczne, podejściu do spraw czystości czy stosowaniu środków znieczulających.

Kolejne rozdziały, których nie sposób omówić ze względu na ogrom tematu, poruszają równie ciekawe i ważne sfery aktywności lekarskiej. Znajdziemy tu informacje o historii Warszawskiego Pogotowia Ratunkowego, izb lekarskich, o aktywistach działających w Towarzystwie Świadomego Macierzyństwa czy w samorządach lekarskich. Interesującą pozycję stanowi rozdział uwzględniający tematykę roli lekarzy podczas działań wojennych, w czasie okupacji w obozach jenieckich.

Przedstawia są również sylwetki lekarzy regionalnych, ich działalność oraz wkład w budowanie godności lekarza i stanu lekarskiego, rozbudowę miast uwzględniającą planowanie infrastruktury medycznej, powstawanie lokalnych organizacji medycznych. Przedstawione opisy dotyczą głównie ziemi biezuńskiej, Płocka i jego okolic (m.in. J. Fetlińska).

Ciekawym uzupełnieniem książki są rozdziały poświęcone wizerunkowi lekarza i medycyny kształtowane przez środki masowego przekazu: film czy prasę.

Medycyna jest dziedziną praktyczną, jej skuteczność przekłada się na długość i jakość życia społeczeństwa, dlatego budzi emocje i jest chętnie opisywana w różnych aspektach.

W rozdziale Magdaleny Paciorek pt. *Wizerunek lekarza w polskim filmie fabularnym w XX wieku* znajdziemy bardzo interesujące zestawienie, autorka na zasadzie porównań i zachodzących zmian społeczno-politycznych nakreśliła zmieniające się oblicze lekarza, jego dylematy i postawy etyczne. Rozdział Marii Lipińskiej *Lekarze w zwierciadle „Służby Zdrowia”, w latach 1949 – 1956* ukazuje problemy lekarzy w nowej rzeczywistości.

Na szczególną uwagę zasługuje rozdział Jacka Persy i s. Anety Krawczyk pt. *Kościół, władza, lekarze w PRL w latach 1956–1969*. Z informacji zawartych we wstępie książki wiemy, iż w pracy tej zostały wykorzystane materiały archiwalne, pamiętniki, wspomnienia do tej pory nigdzie niepublikowane a dotyczące wybitnych i nietuzinkowych, znanych osób m.in. kardynała Wyszyńskiego.

Książka została wydana bardzo starannie i estetycznie. Twarda oprawa, szyty grzbiet, dobrej jakości papier sprawiają, że z przyjemnością bierze się ją do ręki. Czoło okładki wydanej w kolorach szarości zawiera czarnobiałe zdjęcie pierwszego płockiego lekarza pediatrii – Stefanię Kamińską podczas badania noworodka. Ostatnia strona okładki ilustruje zdjęcie lekarzy w czasie zabiegu operacyjnego oraz krótki tekst znakomicie wprowadzający w temat. Dodatkowym walorem jest indeks nazwisk ułatwiający wyszukiwanie.

Część zasadnicza poprzedzona jest wstępem w wersji polskiej i angielskiej autorstwa dr hab. Bożeny Urbanek. Tekst wprowadzający jest zwięzły, przedmiotowy, spełniający założenia autorów. Rozdziały zaopatrzone są w liczne przypisy zawierające bibliografię i komentarze, niezwykle przydatne dla wszystkich pragnących pogłębić swą wiedzę w tym zakresie. Książka jest bogato ilustrowana, zawiera tabele, wykresy, czarno-białe zdjęcia.

Dociekliwość i wiedza autorów zadecydowały o wyjątkowości pracy. Mimo wielu opracowań dotyczących historii zawodu lekarza, udało się zespołowi autorskiemu wypełnić pewne luki dotyczące tej tematyki. Zabrakło mi informacji o samych autorach, ze wstępu dowiadujemy się niewiele, że są to lekarze, historycy z różnych uczelni w kraju, w tym Bydgoszczy, Ciechanowa, Katowic, Łodzi, Poznania, Torunia, Wrocławia i Warszawy.

Autorom należą się wyrazy uznania za penetrację „Polskiej Bibliografii Lekarskiej” Stanisława Konopki, nieuporządkowanej dokumentacji izb lekarskich, za pasję w szperaniu i ocaleniu od „niepamięci” minionego czasu, odkryć i dokonań. Dzisiejsza medycyna i jej możliwości to wynik pracy wielu pokoleń lekarzy, zasługujących na trwałe miejsce w naszej pamięci.

Z pełnym przekonaniem polecam książkę wszystkim Czytelnikom zainteresowanym historią, tym jak rodziła się dzisiejsza medycyna i jacy ludzie ją tworzyli.